

NYMBURSKÁ MĚSTSKÁ ŠKOLA A JEJÍ SPRÁVCI ZA TRICETILETÉ VÁLKY¹

MAREK ĐURČANSKÝ

NYMBURK TOWN SCHOOL AND ITS ADMINISTRATORS DURING THE THIRTY YEARS' WAR

This study presents an exploration into textual sources related to the history of the city of Nymburk. Its aim is to estimate further possibilities of research of the development of primary education in a period starting with the defeat of the Estates in the battle at White Mountain. The author follows the gradual disintegration of the pre-1620 system of education in the town. The appendix contains an edition of three documents from 1631–1633 related to the administrators of the Nymburk school.

Key words: Nymburk – town school – school rector – teacher – town council – Thirty Years' War

Porážka českých stavů v bitvě na Bílé hoře je všeobecně brána jako výrazný předěl, jímž se označují dvě odlišná dějinná období: termíny „předbělohorský“ a „pobělohorský“ používají historici jako výstižnou zkratku zcela běžně. Podobný předěl představuje pád českého povstání i v případě partikulárního školství, kdy zrušení dosavadní utrakvistické akademie a předání jejího majetku do rukou jezuitů znamenalo zásadní zásah do stávajícího systému nekatolického školství českojazyčných oblastí země. S rektorem stavovské univerzity zmizel ústřední bod, u nějž se sbíhala rozvětvená síť vztahů propojujících jednotlivé partikulární školy. Předbělohorskému školství byla věnována značná pozornost už Zikmundem Wintrem,² na jehož velkorysé fresky navázali ve druhé polovině 20. století zejména Jiřina Holinková,³ František Palacký⁴ a Jiří Pešek.⁵ Zatímco základní rysy předbělohorského školství jsou poměrně dobře zpracovány, o následujících desetiletích to konstatovat možné

¹ Tato studie je součástí řešení výzkumného záměru MŠM 0021620827 *České země uprostřed Evropy v minulosti a dnes*, blok V/d: Česká vysokoškolská vzdělanost.

² Zejména Zikmund WINTER, *Život a učení na partikulárních školách v Čechách v XV. a XVI. století. Kulturně-historický obraz*, Praha 1901; Týž, *O životě na vysokých školách pražských knihy dvojce. Kulturní obraz XV. a XVI. století*, Praha 1899.

³ Vedle menších studií monograficky: Jiřina HOLINKOVÁ, *Městská škola na Moravě v předbělohorském období. Příspěvek ke kulturním dějinám Moravy*, Praha 1967; Táž, *Čtyři kapitoly z dějin městské školy u sv. Mořice v Olomouci*, Praha 1972; Táž, *Dvě studie z dějin městské školy na Moravě v předbělohorském období*, Olomouc 2005.

⁴ František PALACKÝ, *Města severozápadních Čech a studium na universitách v 16. století*, Sborník Pedagogické fakulty Ústí nad Labem, řada dějepisná, Praha 1968, s. 27–63; Týž, *Obyvatelstvo českých měst a školní vzdělání v 16. a na začátku 17. století*, Československý časopis historický 18, 1970, s. 345–370.

⁵ Z mnoha studií vybírám alespoň Jiří PEŠEK, *Univerzitní správa městských latinských škol v Čechách a na Moravě na přelomu 16. a 17. století*, Acta Universitatis Carolinae – Historia Universitatis Carolinae Pragensis 30/2, 1990, s. 41–58; Týž, *Pražská univerzita, městské latinské školy a měšťanské elity předbělohorských Čech (1570–1620)*, Český časopis historický 89, 1991, s. 336–355; Týž, *Měšťanská vzdělanost a kultura v předbělohorských Čechách 1547–1620 (Všední dny kulturního života)*, Praha 1993, zvl. s. 30–58; Týž, *Univerzita a městské latinské školy*, in: Michal Svatoš (red.), *Dějiny Univerzity Karlovy I*, Praha 1995, s. 219–226.

není. Na otázku, jak rychle a nakolik rozmetaly válečné události a společenské proměny po desetiletí budovaný školský systém, je těžké odpovědět. Scházejí dílčí studie, o něž by se mohl syntetičtější pohled opřít.⁶ Předkládaná práce je pokusem o takový dílčí analytický pohled, který by naznačil, nakolik prameny podobné mikrosondy umožňují a jaké výsledky je možné očekávat.

Základní kontury předbělohorského školství v Nymburce jsou známy. Podle údajů autora dosud nejobsáhlejšího zpracování nymburských dějin Františka Kulhánka⁷ byla škola umístěna na dnešním Kostelním náměstí, vedle fary. Byla postavena zřejmě na začátku 40. let 16. století, k r. 1544 je zmiňována jako „nová“. Školní personál v relativně klidných předbělohorských letech sestával z rektora, kolegy, kantora a sukcentora. Kulhánek cituje zmínku z register zádušních z r. 1611 o „světničce pana bakaláře (rektora, správce školy), o komoře pana kollegy, o komoře kantorové, o velké světnici školní, o komoře suxentorové [!], o dolejší světnici školní, o mazhauze, kuchyni a sklepech“.⁸ V Nymburce působila na postu správce školy řada absolventů pražské utrakvistické akademie, přičemž pro většinu z nich, jak to bylo ostatně běžné, nepředstavovala školská služba definitivní uplatnění, nýbrž především odrazový můstek k předním pozicím v městské správě. Zmíňme alespoň dlouholetého radního písaře Samuela Phagella z Nysdorfu,⁹ primátora z období stavovského povstání Ondřeje Thobaea¹⁰ nebo jednoho z pobělohorských císařských rychtářů Jana Moutvičku-Motovecia.¹¹ Bývalí správci městské školy se většinou i nadále angažovali v zajišťování jejího chodu, protože byli běžně vybíráni do šesti- až sedmičlenného sboru tzv. „inspectores“.¹²

Kulhánek svůj výklad víceméně uzavírá rokem 1620, po němž „nastala strastiplná doba třicetiletá“, a z let po skončení třicetileté války zmiňuje až k r. 1655 Jakuba Černého, živoucího na místě kantora a přivydělávajícího si také zastáváním místa varhaníka, kostelníka či dokonce zvoníka.¹³ O fungování nymburské školy v oně „strastiplné době třicetileté“ však lze přece jen zjistit alespoň pár zajímavých údajů.

Předně můžeme usuzovat, že proces rekatolizace a s ním spojené (e)migrační vlny nezůstaly bez negativního vlivu také na fungování městské školy. Nasvědčovat by tomu mohla pasáž z kšaftu již zmíněného Jana Motovecia, na konci 20. let prvního muže Nymburka, který byl po jistý čas zároveň primátorem i císařským rychtářem. Ve svém posledním

⁶ Podobnou situaci ostatně konstatoval i pro německé poměry před necelými třemi desetiletími Gerhard SCHOR-MANN, *Zweite Reformation und Bildungswesen am Beispiel der Elementarschulen*, in: Heinz Schilling (hrsg.), *Die reformierte Konfessionalisierung in Deutschland. Das Problem der „Zweiten Reformation“*, Gütersloh 1986, s. 309.

⁷ František KULHÁNEK, *Dějiny královského města Nymburka*, Nymburk 1911. O nymburském školství soustavně na s. 135–136 a 284–292.

⁸ Tamtéž, s. 135.

⁹ V zachovacím listu pro jeho syna Jana je zmiňován jako „poctivý a učený muž“. Dožádání svědkové uvedli, že Samuel Phagellus vystoupil „z správy školy nymburské“ v r. 1582, kdy si vzal dceru nymburského primátora Šimona Blažička Magdalenu. Syn Samuele Phagella Jan byl spolu se svými sourozenci „ihned v mladosti své... dán k umění liternímu“. Státní okresní archiv Nymburk se sídlem v Lysé nad Labem, fond Archiv města Nymburk (dále jen SOkA Nymburk, fond AMN), registra 1629–1634, fol. 84v–85r, zachovací list Janu Phageliovu [!] z Nysdorfu, 12. 4. 1630. Samuel Phagellus Nymburgenus (ml.), jistě Janův bratr, byl promován bakalářem na pražské univerzitě 2. 3. 1617. Karel BERÁNEK, *Bakaláři a mistři promovaní na filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze v letech 1586–1620*, Praha 1988, s. 46.

¹⁰ Původem z Týna nad Vltavou, promován v Praze jako bakalář 5. 6. 1601. K. BERÁNEK, *Bakaláři a mistři*, s. 29. Dále srov. Marek ĐURČANSKY, *Nymburská registra z let 1629–1634 jako pramen k dějinám pobělohorské emigrace*, in: Michaela Hrubá (ed.), *Víra nebo vlast? Exil v českých dějinách raného novověku*, Ústí nad Labem 2001, s. 293n.

¹¹ Původem ze Zátce, promován v Praze jako bakalář 4. 7. 1589. K. BERÁNEK, *Bakaláři a mistři*, s. 20.

¹² F. KULHÁNEK, *Dějiny*, s. 286.

¹³ F. KULHÁNEK, *Dějiny*, s. 292.

pořízení uvádí: „*A co se vychování jich [tj. jeho synů a dcer] dotýče, dokudž by k létům rozumným a jinšimu opatření Božimu nepřišli, podle domácího způsobu aby bez újmy spravedlnosti jejich vychování a opatření své (však paní matce své v pracech jeden každý vedle možnosti své nápomocni jsouce) měli. Obzvláště pak co se synův Daniele, Jana i Bohuslava v těchto tak dávno již zbouřených letech nemálo, než velice v literním umění a jiném cvičení dobrém zameškaných [zvýrazněno M. Ď.], dotýče, aby k čemu by je Pán Bůh dobrému nakloňovati ráčil, toliko v lenosti a zahálce nezůstávajíce, buď k řemeslům poctivým s dobrým uvážením a radou poctivých lidí dávání byli, a tak v dobrém se cvičíce, s dobrými a poctivými na světě živi býti mohli.*“¹⁴

Několik zpráv obsahují registra korespondence městské rady z let 1629–1634,¹⁵ zejména ve vztahu k personálnímu obsazení školy. Na přelomu 20. a 30. let se pravděpodobně personál školy zúžil na jednu osobu, prameny nicméně nasvědčují tomu, že škola nadále fungovala a dotčená osoba byla její správou plně vytižena. V žádosti zasláné v lednu 1630 proboštu chotěšovského kláštera Rudryšovi se Nymburští přimlouvají, aby byl propuštěn z poddanství a vybaven zachovacím listem **Jiřík Šapius** s tím, že se chce v Nymburce „*vosaditi a manželkou poctivou, však chudou a potřebnou, opatřiti*“. Je výslovně uveden jako „*cantor a správce školy naší*“.¹⁶ Probošt žádosti měšťanů zjevně nevyhověl, protože v březnu následujícího roku je Jiří Šapius stále označován jako mládenec. V té době ovšem Nymburk po třech letech již opouštěl (srov. přílohu I).¹⁷ Jak je patrné z další dochované korespondence, šel za lepším. Po měsíci vymáhal od Nymburských prostřednictvím rektora jičínské koleje 24 kop míšeňských, patrně alespoň z části úspěšně (srov. příloha II).¹⁸ Stejně jako tomu bylo v předbělohorských letech, ani Šapius nezůstal natrvalo mládemcem. Nejednala-li se o shodu jmen, což považuji za zcela nepravděpodobné, stal se v následujících letech rektorem školy v Pardubicích. Zde se v r. 1636 oženil a v r. 1642 již byl majitelem domu na rynku. V letech 1640–1641 a znovu 1647–1649 zastával úřad pardubického primátora, přičemž zároveň plnil funkci císařského výběrčího pivního a vinného tácu.¹⁹

Kariéra Jiřího Šapia odpovídá mnohem spíše modelu běžnému u absolventů pražské utrakvistické univerzity v předbělohorské době.²⁰ Z Nymburka každopádně Šapius odešel do Valdštejnovy „šťastné země“ v pravý čas. Jeho nástupcům už se tak dobře vést nemohlo. Ještě téhož roku byly drasticky zasaženy materiální podmínky života ve městě. V průběhu saského vpádu r. 1631 byl Nymburk obsazený císařskými vojáky pod velením Rudolfa z Tiefenbachu obléhán Arnimovým vojskem. Obléhatelé použili zápalné střely, které způsobily požár s katastrofálními následky. Mezi budovami, které lehly popelem, byla vedle radnice, kostela, fary, špitálu a vodárny také nymburská škola.²¹ Pomalá obnova

¹⁴ SOKA Nymburk, fond AMN, liber testamentorum 1617–1708, fol. 43r, kšaft Jana Motovecia z 12. 5. 1628.

¹⁵ K prameni podrobně Marek DURČANSKÝ, *Nymburk v letech 1629–1634 ve světle městských register a jiných pramenů*, 1–2, Středočeský sborník historický (dále SSH) 25, 1999, s. 85–104; SSH 26–27, 2000–2001, s. 15–43.

¹⁶ SOKA Nymburk, fond AMN, registra 1629–1634, fol. 60v–61r, Nymburští proboštu chotěšovského kláštera, 15. 1. 1630.

¹⁷ SOKA Nymburk, fond AMN, registra 1629–1634, fol. 169r, „*vysvědčení kantorovi Jiřímu Šapiusovi*“, 3. 3. 1631.

¹⁸ SOKA Nymburk, fond AMN, registra 1629–1634, fol. 177v–178r, Nymburští rektorovi jičínské koleje Mikuláš Kučerovi, 12. 4. 1631.

¹⁹ Josef SAKAŘ, *Dějiny Pardubic nad Labem*, II/1, *Zřízení městské do roku 1900*, Pardubice 1924, s. 38–39.

²⁰ O „nadějných vyhlídkách“ absolventů pražské akademie přehledně František ŠMAHEL, *Existenční vyhlídka a kariéry českých humanistů*, in: František Šmahel, *Mezi středověkem a renesancí*, Praha 2002, s. 354–363.

²¹ Zdeněk KAMPER (ed.), *Kronika mladoboleslavská od Mistra Jiřího Bydžovského sepsaná*, Mladá Boleslav 1935, s. 219; Jan EMLER (ed.), *Jana Šuda z Semanína Paměť o žalostivé dvojici zkáze města Nymburka*, Památky archeologické a místopisné 18, 1898–1899, s. 111; SOKA Nymburk, fond AMN, registra 1629–1635, fol. 206v–207v, Nymburští císaři, 13. 1. 1632.

v následujících letech, při níž se počítalo s opravou výše jmenovaných budov,²² byla často paralyzována dlouhodobým kvartýrováním vojenských jednotek.

O materiálním zajištění výuky a jejím vnitřním obsahu v těžkých letech po prvním saském vpádu se můžeme jen dohadovat, resp. usuzovat podle analogií z poloviny 30. let (srov. dále). Jistého provizoria bylo zjevně dosaženo, k čemuž pomohlo i několik plateb v rámci tzv. Huňatovské nadace (jednalo se o každoroční úroky z tehdy již relativně starého odkazu, ze sumy pojištěné na vesnicích náležejících Pelhřimovu, v době války byl však plat po řadu let reálně nevymahatelný).²³ Radní v souladu s účelem nadace proklamovali, že „*v tento příběh neřesti plný*“ nemohou očekávat pomoc „*odnikud jinud, nežli od samého Pána Boha a z toho ouroku zadržalého na vyzdvižení zase chrámu Páně, fary a školy, abychom se kde k oslavování Pána Boha scházeti a správce církevního vychovávati a žákovstvo k učení dítek liternímu umění osaditi mohli*“.²⁴ Místo Jiřího Šapia bylo každopádně obsazeno záhy, ne-li okamžitě, po jeho odchodu. Novým správcem nymburské školy se stal **Cyprián Theofilakt**, syn kněze Jeremiáše Theofilakta z moravského Jevíčka. Při požáru radnice přišel o zachovací list, který tam měl uložený. Proto si Cyprián Theofilakt nechal půldruhého roku po neštěstí vystavit potvrzení o obsahu zachovacího listu a okolnostech jeho ztráty, díky čemuž známe alespoň tyto kusé informace (srov. přílohu III). Dlouho nový dokument neužil. V srpnu 1634 došlo k dalšímu obléhání města saským vojskem. Při jeho dobytí zahynulo rukou útočníků na dvě stě civilních obyvatel včetně několika radních a starších obecních, městského rychtáře a – správce městské školy.²⁵

Další zprávy o osudech nymburské školy máme hned z následujících let po druhém saském vpádu. V radním manuálu z let 1635–1636 nalézáme v záznamech o jednání městské rady několik zmínek, které opravňují k soudu, že zajištění alespoň provizorních podmínek pro výuku žactva představovalo jeden z důležitých úkolů orgánů městské správy v mimořádné situaci. Hned z kraje června 1635 měla rada zvážít, „*žákovstvu odkudžby své vyživení a vychování jměli*“.²⁶ O půldruhého měsíce později se radní opravdu vážně zabývali tím, jak v provizorních poměrech „*žákovstvu pro cvičení mládeže školu vykázati*“.²⁷ Mělo se tak stát „*v příbytku Jana Mecnara*“, jednoho z nymburských sousedů. Dva z radních byli vysláni, aby vybrané prostory obhlédli.²⁷ Zároveň se konšelé intenzivně zabývali otázkou získání financí na nejakutnější opravy zničených veřejných budov. Jedním dechem jsou při té příležitosti skoro vždy uváděny fara, škola a chrám. Za tím účelem bylo podniknuto několik sbírek mezi sousedy a vysláno několik osob do jiných českých měst s prosbou o příspěví.²⁸ Nymburští se snažili pro účel oprav dosáhnout také odpuštění některých povinných platů, případně získat k ruce obce statky po emigrantech.²⁹

²² SOKA Nymburk, fond AMN, registra 1629–1634, fol. 218r–v, Nymburští Albrechtovi z Valdštejna, s. d. [léto 1632]; fol. 219v–220r, Nymburští Pelhřimovským, 23. srpna 1632.

²³ Srov. Jan HOJSAK, *Nymburk a Pelhřimov*, Věstník Poděbradska 7, 1904, č. 12, s. 184; F. KULHÁNEK, *Dějiny*, s. 315n; Josef DOBIAŠ, *Dějiny královského města Pelhřimova a jeho okolí*, II, *Doba reformací*, část I., Pelhřimov 1936, s. 705–707.

²⁴ SOKA Nymburk, fond AMN, registra 1629–1634, fol. 246rv, Nymburští Pelhřimovským, 13. dubna 1633.

²⁵ J. EMLER (ed.), *Jana Šuda z Šemanína Paměť*. Vdova po něm Kateřina si o rok později vzala služebníka (servusa) nymburské městské rady Samuela Thomanina, turnovského rodáka. Srov. SOKA Nymburk, fond AMN, radní manuál 1635–1636, fol. 20v a 35r.

²⁶ SOKA Nymburk, fond AMN, radní manuál 1635–1636, fol. 2v, zápis z 1. 6. 1635.

²⁷ SOKA Nymburk, fond AMN, radní manuál 1635–1636, fol. 11r, zápis ze 17. 7. 1635.

²⁸ Podrobněji Marek ĐURČANSKÝ, *Zkušenosti Nymburských s vojáky za třicetileté války. Sonda do problematiky obrazu vojáka v českém městském prostředí*, Kuděj. Časopis pro kulturní dějiny 1, 1999, č. 1, s. 35.

²⁹ SOKA Nymburk, fond AMN, radní manuál 1635–1636, fol. 13r, zápis ze 24. 7. 1635.

Již ke konci roku 1635 bylo, jak se zdá, obsazeno uprázdněné místo kantora, a to bakalářem **Janem Camillem**.³⁰ Jednalo se o jednoho z posledních předbělohorských absolventů pražské utrakvistické univerzity, původem z Rokycan.³¹ Na shromáždění obce začátkem následujícího roku mu byl schválen stálý čtvrtletní plat 4 kopy míšeňských grošů.³² Lze předpokládat, že v následujících třech letech škola v provizorních podmínkách fungovala, pravděpodobně došlo i k opravení školní budovy.³³ Třetí z velkých ran, které třicetiletá válka Nymburku zasadila, bylo více než půlroční obsazení města švédským vojskem od června 1639.³⁴ Tím bylo zrušeno město dokonáno a v dlouhodobě nejisté situaci patrně i podlomena vůle jeho obyvatel k soustavnější obnově, která přicházela opakovaně vniveč.

Shrneme-li shromážděné dílčí údaje, můžeme na příkladu Nymburka konstatovat, že rozklad vysoce organizovaného předbělohorského systému školství byl v pobělohorských podmínkách na lokální úrovni pozvolný, přičemž setrvačnost snah o udržení hlavních atributů místního školství byla značná. Ačkoli došlo k omezení personálního zajištění výuky, ještě na konci druhého válečného desetiletí byla správcem nymburské školy kompetentní osoba s odpovídajícím vzděláním. Radní se i v nepříznivých podmínkách snažili zajistit materiální a finanční podmínky pro alespoň provizorní provoz školy. Opravě školní budovy byla přisuzována podobná důležitost jako opravě chrámu a fary. Úplný rozvrat přineslo teprve poslední válečné desetiletí počínaje švédským vpádem v r. 1639. Bylo by přínosné porovnat takto načrtnuté schéma s jinými královskými městy; bohužel – srovnatelně zpracované látky není v tuto chvíli k dispozici příliš mnoho. Zdá se však, že jisté paralely lze očekávat.³⁵

³⁰ Poprvé zmiňován k 6. listopadu 1635, kdy mu radní povolují „*dle starobylého způsobu coledam*“. SOKA Nymburk, fond AMN, radní manuál 1635–1636, fol. 30r. Podle Kulhánka mohli chodit předbělohorskí správci školy a jejich svěřenci na koledu šestkrát do roka; po skončení třicetileté války to bylo již dvanáctkrát a koleda tak představovala pro kantora jeden z důležitých zdrojů příjmu. F. KULHÁNEK, *Dějiny*, s. 287.

³¹ K. BERÁNEK, *Bakaláři a mistři*, s. 48. Jan Camillus Rohecanus byl graduován 7. 3. 1619.

³² „*Panu kantorovi za stans nařizeno každého čtvrt léta po 4 ss m.*“ SOKA Nymburk, fond AMN, radní manuál 1635–1636, fol. 44v, zápis z 31. 1. 1635. Připomeňme, že Jiřík Šapius měl stálého pololetního platu 10 kop míšeňských (srov. přílohu III.).

³³ V r. 1636 chtěli Nymburští ve škole ubytovat nového děkana: „*Při tom s panem Andrease, kazatelem od sv. Jakuba, co by za Deputat přijíti chtěl, promluvití a místo v škole pro něho dáti spraviti.*“ SOKA Nymburk, fond AMN, radní manuál 1635–1636, fol. 67r, zápis z 10. 6. 1636.

³⁴ Antonín REZEK, *Děje Čech a Moravy za Ferdinanda III. až do konce třicetileté války*, Praha 1890, s. 211; František BECKOVSKÝ, *Poselkyně starých příběhův českých*, II/3, ed. Antonín REZEK, Praha 1880, s. 269; Otakar ODLOŽILÍK, *Zkáza Nymburka za třicetileté války*, Nymburk 1934, s. 19; J. EMLER (ed.), *Jana Šuda z Šemanína Paměť*, s. 114.

³⁵ Také v případě Mělníka lze sledovat omezení personálu na jednu osobu, sociální vzestup správce školy z období počátku války a postupné zhoršování materiálního zajištění provozu školy. Jan KILIÁN, *Město ve válce, válka ve městě. Mělník 1618–1648*, České Budějovice 2008, s. 46–48.

I.

1631, 3. března, Nymburk – Zachovací list správce a kantora nymburské školy Jiřího Šapia

Vysvědčení p. kantorovi Jiřímu Šapiusovi

My, J. M. C. rychtář, purkmistr a rada města Nymburka na Labi, známo činíme tímto listem naším vůbec všechněm a zvláště tu, kdež náleží, že předstoupiv před nás poctivý mládenec Jiří Šapius, správce a cantor školy naší nymburské, maje se jinam od nás odebrati, za vysvědčení svého mezi námi a v obci naší chování uctivě nás požádal.

I nemohouce my žádosti jeho oslyšeti, tak činíme, a že po všecken čas, kterýž u nás po tři léta pořád zůstával, při správě školy a vyučování mládeže počátkům náboženství katolického, počestným mravům, muzice a jinému literárnímu umění i v chrámech Páně při služebnostech církevních (dobře, poctivě a pokojně se chovaje) povolání své obojí bedlivě a pilně s pochvalou svou vykonával a nitčehož toho, což by dobré jméno jeho a pověst hyzditi mohlo, se nedopustil, to svědectví pravdivě jemu dávajice za něho se ke všechněm vůbec i k jednomu každému obzvláště, jakéhokoliv řádu a důstojenství jsou a k nimž by se svrchu jmenovaný Jiří Šapius zahodil, přimlouváme, že jej přívětivě přijíti, k němu lásku křesťanskou prokazovati a ve všelijakých nastalých potřebách jeho slušných hotově fedrovati ráčíte, učiníc to pro dobré chování jeho a pro naši v podobné i jiné každé slušné příčině přátelskou a volnou odměnu. Toho na svědomí pečeti naší městskou k tomuto listu přitisknouti jsme dali vědomě.

Kterýž dán v zpredpsaném městě Nymburce na Labi 3. martii léta 1631.

SOKA Nymburk, fond AMN, registra 1629–1634, fol. 169r.

II.

1631, 12. dubna, Nymburk – Nymburští rektorovi jičínské koleje

Velebnému knězi Mikulášovi Kučerovi, koleje v městě Jičíně nad Cidlinou Rectori Službu svou vzkazujem etc.

Jakou jste přimluvu dnův pominulých za Jiříka Šapiusa, musicum, že bychom mu stalého salarium za půl léta 10 ss míšen. a expensi místo stravy 12 ss m. k vypravení pozůstali, učiniti ráčili, z psaní nám dodaného jsme vyrozuměli.

I ačkoliv bychom témuž Šapiusovi žádnými 10 ss m. slušně povinni nebyli, z příčin, že jest starobylý způsob a nařízení (ujavši se koled všech oficiálských a na ně choditi davše, místo kterýchž takový plat správcům školy ročně vycházel) protrhl a o něj se připravil. Druhé: že jest před časem z správy školy a kůru vykročil.

Však ušetřujíc vzáctné přimluvy V[ašich] M[ilostí] a pohlížeje k časům budoucím, že by k též správě zase potřebován býti mohl, tak učiniti chceme a při ouřednicích, kteříž předešle takový plat vypravovali, aby co náležitého bude, jemu při času sv. Jiří příštím doplatili, opatřiti nepomineme.

Co se pak nákých 12 ss m. za expensi (jakž sobě rozčetl) dotýče, to jakživo za obyčejný a stálý plat od předkův nařízeno nejní, poněvadž správcové školy na faře své vychování

³⁶ Vzhledem k nedostatečnému zpracování tématu jsem považoval za účelné zařadit edici nejzávažnějších pramenů jako přílohy. Při její přípravě jsem postupoval dle doporučení příručky Ivana ŠTOVIČKA a kol., *Zásady vydávání novověkých historických pramenů z období od počátku 16. století do současnosti. Příprava vědeckých edic dokumentů ze 16.–20. století pro potřeby historiografie*, Praha 2002.

měli a do toho času faráři expensi týhodní 2 ss m. na něj a na ně vychází a se odvozuje. Až za správy jeho do času to předešlý primas, aby tím pilnější povolání svého byl, nařídil, ale již na ten čas z takové týhodní expensi kantorovi, maje on v škole s mládenci strojením obědův sousedských své slušné opatření, sešlo a schází. V čemž, že zase nadepsanej mládenec od V[ášich] M[ilostí] spraven bude, nepochybujeme. A my v čem bychom V[ášim] M[ilostem] jaké líbezně přátelství prokázati mohli, volni zůstáváme.

Datum 12. aprilis léta 1631.

Soka Nymburk, fond AMN, registra 1629–1634, fol. 177v–178r.

III.

1633, 18. července, Nymburk – Potvrzení obsahu zničeného zachovacího listu správce nymburské školy Cypriána Theofilakta

Vysvědčení vo listu zachovacím Cypriána Theofilakta Jevického

My, J. M. C. královský rychtář, purkmistr a rada města Nymburka na Labi, známo činíme tímto listem našim vůbec přede všemi a zvláště tu, kdež jej čísti a slyšeti náleží, že jest před nás do plné rady shromážděné předstoupil slovutný Cyprián Theofilaktus Jevický, na ten čas správce školy naší, oznamující, kterak léta Páně 1631, 5. dne měsíce prasince [!], když jest celá armáda J. M. C. lidu válečného jízdného a pěšího u nás zůstávala a lid kurfiřtský od Prahy k městu přitáhl a je v několika místech zapálil a na větším díle do gruntu zkazil, že jest mu list zachovací o řádném v stav sv. manželství rodičův jeho, K[něze] Jeremiáše Theofilakta Bystřického, otce, a Doroty, matky, snětí a z nich jeho poctivém na svět zplození a obojích dobrém chování, od slovutné poctivosti pánův purkmistra a rady města Jevička vydaný, od téhož ohně v rathauze spálen a ve v nic [!] obrácen, šetrně nás při tom žádaje, abychom vyslyšíce svědectví hodnověrných lidí, jemu je k budoucí potřebě pod pečeti naší městskou vydali. Kdež my přeslechše slovutných: Joachyma Nejlinka, Jakuba Dvořského, Samuele Bitovce a Václava Měšťánka, sousedův našich dobře zachovalých a víry hodných, vysvědčení (že jsou oni takový list zachovací Cypriána Theofilakta Jevického před tou ohnivou zkázou v jeho podstatě, celý, na pergameně, písmě, šňůře a pečeti neporušený viděli, v rukou svých měli a čtli a budouc Joachymovi Nejlinkovi k schování svěřen, že jest jej od něho Cyprián Theofilaktus (obávaje se, aby mu nepřiležitostí vojenskou k zmaření nepřišel) vyzdvihl a Jakubovi Dvořskému, písaři městskému, v rathauze, v velké světnici radní, do rukou odevzdal a on jej v přítomnosti jeho do Deposití mezi takové listy vložil a zamekl, a tu že jest s jinýma věcmi shošel. Nadto vejše, co jej, Cypriána Theofilakta, od mnoha let znají, že jest se vždycky dobře, poctivě a pokojně choval a chová, o němž nevědí co jiného vysvědčovati, než všecko počestné dobré), takové žádosti jeho jsme povolili a to vysvědčení osob nadepsaných v tento list náš vepsati dali. A poněvadž o jeho náležitém a chvályhodném mezi námi chování, jako i při mládeži školské pilnosti a užitečném prospěchu i nám dobře povědomo jest, pročež se k V[ášim] M[ilostem] a k vám šetrně přimlouváme, kdež by se kdykoliv často jmenovaný Cyprián Theofilaktus zahodil, že mu v tom, což se nadpisuje, víru dáti, jej za řádně na svět zplozeného a dobře zachovalého jmiti, k němu lásku a přízeň prokazovati i ochrannou ruku nad ním v nastalé potřebě držeti ráčíte a budete, pro jeho dobré chování a naše V[ášim] M[ilostem] volně odsloužení a vám přátelské odměnění to učiníce. Na svědomí i dokonalejší toho všeho důvěrnost dali jsme k tomuto listu pečeti naši městskou vědomě přitisknouti. Jehož datum v městě Nymburce na Labi XIIX. dne měsíce července léta tisícího šestistého třicátého třetího.

Soka Nymburk, fond AMN, registra 1629–1634, fol. 256v–257v.

Nymburk Town School and Its Administrators During the Thirty Years' War

SUMMARY

The Battle on White Mountain presents the dividing line not only in the political system of the Lands of the Bohemian Crown, but also in their social, economical, and cultural development. This change influenced also the net of town schools and its decline during the three war decades. In comparison with the pre-war situation there is surprisingly low knowledge about this phenomenon. The study shows one particular case – the town school in Nymburk, a royal city of medium size on the river Elbe in Central Bohemia. Preserved official manuscripts (the book of records from the proceedings of the municipal council and the book of its official correspondence) contain reports about the school and its staff between 1629 and 1636 which so far have remained unknown. It can be stated that the council was still trying to engage qualified employees to ensure at least basic level of the education.

The persons who, during that time, served as headmasters were (in chronological order): a) Jiří Šapius, who left Nymburk in 1630 for the city of Jičín, the administrative centre of Albrecht Wallenstein's principality. Subsequently Jiří Šapius moved to Pardubice, where he held the office of the mayor. b) Cyprián Theofilakt, the son of the utraquist priest from the city of Jevíčko in Moravia. He was killed during the taking of Nymburk by Saxonian troops in August 1634. c) Jan Camillus, who graduated at the utraquist university in Prague in 1619.

The councillors of Nymburk were trying to find the place to continue the lessons even in the burned out city after the siege in 1631 and 1634. These findings give testimony about remarkable inertia of the pre-war education system, which supposedly found its end during the Swedish occupation of the town in 1639–1640.

Translated by the author